

Tom 28/2018, ss. 109-124
ISSN 1644-888X
e-ISSN 2449-7975
DOI: 10.19251/ne/2018.28(8)
www.ne.pwzszplock.pl

Karol Kozdra

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

CHARAKTERYSTYKA SEKTORA TYTONIOWEGO W POLSCE

CHARACTERISTICS OF THE TOBACCO SECTOR IN POLAND

Streszczenie

Tytoń znany jest i wykorzystywany na całym świecie, lecz ze względu na swoje wymagania, nie może być uprawiany w dowolnym kraju. Polska, pomimo niekorzystnych warunków klimatycznych, jest jednym z europejskich liderów w jego uprawie. Jednocześnie, branża tytoniowa nie stanowi znaczącej gałęzi Polskiego rolnictwa ani przemysłu, a od lat 70-tych XX wieku odnotowuje się permanentny spadek areałów uprawnych. Ogólny wysoki poziom danin publicznych, w postaci akcyzy oraz podatku VAT sprawia, że pomimo spadku spożycia wyrobów tytoniowych, są one znacznym źródłem przychodów do budżetu Państwa. Nadgorliwość w podnoszeniu akcyzy spowodowała również dynamiczny rozwój szarej strefy w zakresie produkcji oraz przemytu wyrobów tytoniowych. Ostat-

Summary

Tobacco is known and used all over the world but at the same time, due to its requirements it cannot be grown in every country. Poland, in spite adverse climatic conditions, is one of the European leaders in growing tobacco. At the same time tobacco sector is not a significant branch of Polish agriculture or industry, and since the 1970s there has been a permanent decrease in the size of tobacco cultivated areas. The general high level of public taxes, such as the excise and VAT tax, caused that in spite of the decrease in tobacco products consumption, they are a significant source of revenue for the state budget. Excessive overzealousness in raising excise taxes has also led to the dynamic development of the shadow economy in the production and smuggling of tobacco products. Recent years have

nie lata to wzmożone działania ze strony państwowych służb oraz administracji, ukierunkowane na zwalczanie nielegalnych procederów uszczuplających wpływy budżetowe oraz negatywnie oddziałujących na branżę tytoniową oraz całą gospodarkę.

Słowa kluczowe: tytoń, szara strefa, podatek akcyzowy, VAT

been filled with activities by the state services and administration, aimed at combating illegal practices that diminish budget revenues and have a negative impact on the tobacco industry and in the end on the entire economy.

Keywords: tobacco, shadow economy, excise tax, VAT.

Wprowadzenie

Polski rynek tytoniu od początku XXI wieku przechodził intensywne przemiany, na co wpływ miała między innymi akcesja Polski do Unii Europejskiej, wzrost zamożności społeczeństwa, zmiana stylu życia, wprowadzenie nowych regulacji prawnych, czy zmiana polityki rolnej poprzez wycofanie dopłat bezpośrednich do produkcji tytoniu. Część z tych przemian miała negatywne oddziaływanie, co skutkowało znacznym skokowym wzrostem akcyzy na wyroby tytoniowe, spadkiem oficjalnej sprzedaży, dynamicznym rozwojem nielegalnej produkcji i przemytu, w wyniku których Polskie Państwo traciło corocznie miliardy złotych wpływów do budżetu, a sam rynek stawał się mniej konkurencyjny. Obecnie sytuacja branży tytoniowej się ustabilizowała, a Polska jest w czołówce europejskich krajów pod względem produkcji i przetwarzania tytoniu.

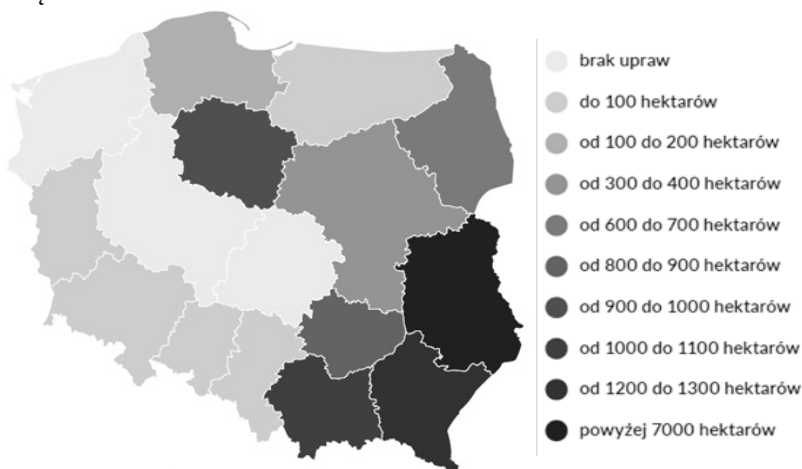
1. Uprawa

Tytoń na ziemiach polskich pojawił się już w 1590 roku za sprawą króla Zygmunta III Wazy, który przysłał go z jednej ze swych wypraw do Turcji. Również polskie słowo „tytoń” pochodzi od Tureckiego „tütün”, co już samo w sobie jest wyróżnikiem w porównaniu do zachodnioeuropejskich określeń na tę roślinę, takich, jak hiszpańskie „tabaco”, czy angielskie „tobacco”, których etymologia najprawdopodobniej sięga krajów karaibskich [Ernst. 1889, s. 133-142]. Natomiast pierwsze uprawy tytoniu na ziemiach polskich datowane są na XVIII wiek [IERiGŻ, 2016]. Obecnie zajmują się tym prywatne gospodarstwa rolne, które często zrzeszają się w grupy producenckie, a ich interesy reprezentowane są przez związki. Dwa największe z nich to Krajowy Związek Plantatorów Tytoniu (KZPT) z siedzibą w Lublinie oraz Polski

Związek Plantatorów Tytoniu (PZPT) w siedzibą w Krakowie. Bezpośrednio samym skupem tytoniu od producentów zajmują się tzw. Pośredniczące Podmioty Tytoniowe. Zostały one powołane na drodze nowelizacji ustawy o podatku akcyzowym, której dokonano w 2013 roku oraz zapisie o uznaniu suszu tytoniowego za produkt akcyzowy. W 2012 roku Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW) wydając odpowiednie rozporządzenie, usankcjonował dopuszczalne do uprawy gatunki tytoniu oraz obszar kraju, na którym może on być sadzony [www 1.]. Zgodnie z powyższym rozporządzeniem w Polsce dopuszcza się uprawę tytoniu jasnego odmian – Virginia i Burley, tytoniu ciemnego suszonego powietrzem i ciemnego z możliwością dosuszenia oraz wędzenia. Z raportu MRiRW wynika, iż najczęściej uprawianym rodzajem tytoniu w Polsce są odmiany Virginia oraz Burley [MRiRW, 2017]. Na podstawie wspomnianego już rozporządzenia określono również obszary upraw, wyznaczając do tego celu 5 regionów:

- lubelsko-podkarpacki
- świętokrzysko-małopolski
- kujawsko-pomorski
- mazurski
- dolnośląski

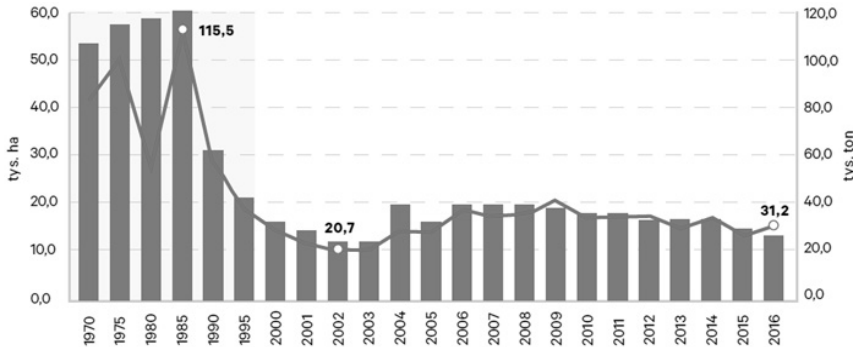
Jednocześnie, powyższe regiony zostały uszeregowane względem intensywności upraw, gdzie największa występuje w regionie lubelsko-podkarpackim, a najmniejszy wolumen produkcji uprawnej odnotowuje się w regionie dolnośląskim.

Wykres 1. Areal uprawy tytoniu w Polsce w 2016 r.

Źródło: CASE [2017, s. 18]

Od lat 70-tych arealy przeznaczone pod produkcję tytoniu oraz sama produkcja systematycznie malały, ze średniej dla lat 1970-1989 na poziomie 49 tys. ha i 90 tys. ton produkcji do odpowiednio 12,3 tys. ha i 31,2 tys. ton w roku 2016 [IERiGŻ, 2016; GUS, 2017a].

Wykres 2. Areal upraw i zbiory tytoniu w Polsce w latach 1970-2019

Źródło: [IERiGŻ, 2016; GUS, 2017d].

Z danych opublikowanych przez Komisję Europejską oraz FAOSTAT (agencja Organizacji Narodów Zjednoczonych), zajmujący się badaniem rynków rolnych, produkcja tytoniu w Polsce ustabilizowała się i w latach 2010-2014 wynosiła ok. 30-35 tys. ton. Polski Związek Plantatorów Tytoniu przychyła się ku tym danym i określa krajową produkcję na poziomie 30 tys. ton rocznie.

Rok	Dane Komisji Europejskiej		Dane FAOSTAT	
	Zbiory (tys. ton)	Miejsce w UE	Miejsce w UE	Zbiory (tys. ton)
2014	31,9	4.	2.	34,9
2013	24,9	5.	4.	30,8
2012	31,6	3.	2.	35,3
2011	30,1	2.	3.	34,4
2010	31,3	4.	3.	34,8

Tabela 1. Pozycja Polski w UE pod względem produkcji nieprzetworzonego tytoniu oraz wielkość zbiorów w latach 2010-2014

Źródło: CASE [2017, s. 20]

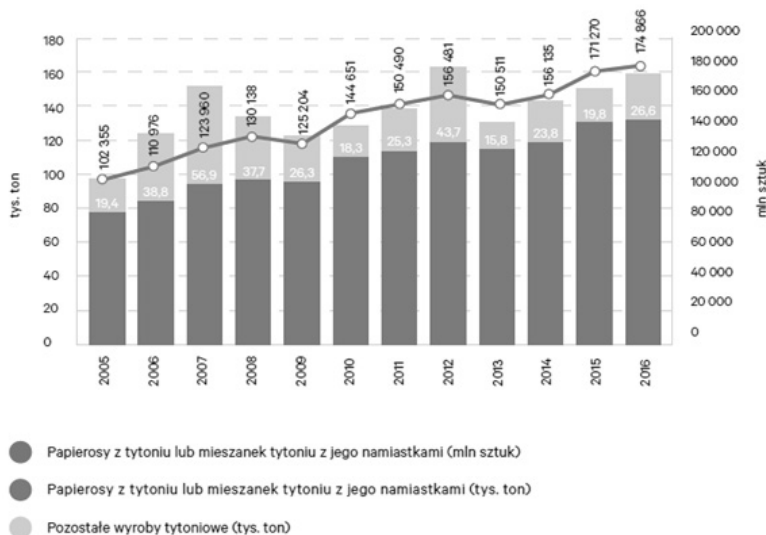
Według FAOSTAT taki wynik plasuje Polskę w czołówce wśród europejskich producentów pomiędzy 2 a 5 miejscem w zależności od sezonu. Nie-

europiejskie przegrywają konkurencję z krajami rozwijającymi się, w których koszty pracy są znacznie niższe a warunki klimatyczne dogodne do tego typu upraw. To wszystko sprawia, że choć na tle Europy Polska jest jednym z największych producentów nieprzetworzonego tytoniu, to produkcja gotowych produktów z krajowego surowca systematycznie spada, a rodzimy przemysł opiera się w znacznym stopniu na imporcie. Według dostępnych danych, stosunek produkcji do importu, w latach 2015/2016, wynosił 1:4 i kształtował się na poziomie 27,3 tys. ton produkcji krajowej do 116 tys. ton importu [GUS, 2017b; IERiGŻ, 2016].

Jak to często bywa w przypadku produktów pochodzących z Polski, nie są one w stanie konkurować cenowo z surowcem z zamorskich krajów, ale w przeciwieństwie do niego, tytoń uprawiany w Polsce, spełnia szereg rygorystycznych wymogów i norm jakościowych, np. dotyczących wilgotności, struktury i barwy liścia oraz poziomu zawartej w nim nikotyny, stosowanych do produkcji nawozów, przepisów dotyczących warunków zatrudnienia pracowników oraz ochrony środowiska. Dzięki spełnianiu wszystkich norm i wymogów, polski tytoń cieszy się dobrą marką na świecie, jako produkt eksportowy i dodatkowo jest konkurencyjny cenowo w konfrontacji z tytoniem produkowanym w Zachodniej Europie (np. Niemczech, czy Włoszech). Przez pewien czas po wstąpieniu polski do Unii Europejskiej, polscy plantatorzy tytoniu mogli liczyć na dopłaty do upraw w ramach wspólnej polityki rolnej. Do 2009 roku otrzymywali oni dopłaty z tytułu wsparcia produkcji, a do 2015 roku w ramach wsparcia jakości. Otrzymywane subwencje pozwalały skutecznie konkurować z tytoniem importowanym oraz rozwijać areał upraw, lecz ich wstrzymanie poważnie obniżyło opłacalność tej gałęzi rolnictwa i atrakcyjność dla nowych plantatorów.

Przez ostatnie kilkanaście lat zauważalny był znaczny wzrost produkcji wyrobów tytoniowych na terenie Polski z 92,5 tys. ton w 2005 r. do 157,7 tys. ton w roku 2016 [GUS, 2017a, GUS, 2017b; IERiGŻ, 2016], w tym odpowiednio do podanych lat:

- papierosów ze 102,4 mld sztuk do 174,9 mld sztuk,
- tytoniu do palenia z ok. 6 tys. ton do 38,5 tys. ton.

Wykres 4. Produkcja wyrobów tytoniowych w Polsce w latach 2005-2016

Źródło CASE [2017, s. 20]

Owy permanentny wzrost produkcji wyrobów tytoniowych, jest skutkiem wzrostu efektywności kosztowej polskiego sektora tytoniowego, czego rezultatem jest umocnienie się polski w gronie największych producentów wśród krajów UE. Jednocześnie, w 2016 roku, staliśmy się liderem i dominującym wytwórcą papierosów we Wspólnocie. [Destatis, 2017; GUS, 2017a]

2. Rynek wyrobów tytoniowych w Polsce

Fundacja naukowa CASE (Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych) oszacowała na podstawie wpływów podatkowych w 2016 roku z tytułu akcyzy, wielkość legalnego rynku wyrobów tytoniowych w Polsce na ok. 27-29 mld zł. [CASE, 2018]. Wraz ze zmianą modelu życia oraz świadomości konsumentów, od początku XXI wieku obserwowany jest spadek krajowego spożycia wyrobów tytoniowych. W roku 2015 ogólne spożycie papierosów w kraju oscylowało wokół 49,8 mld sztuk [IERiGŻ, 2016], a w przeliczeniu na mieszkańca wynosiło 1 466 szt. [GUS, 2016]. Według danych przedstawianych przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, legalna konsumpcja w przeliczeniu na mieszkańca w roku 2015 wynosiła 1 295 szt. a w roku 2016 ok. 1 270 szt. [IERiGŻ, 2016]. Jest to znaczny spadek w porównaniu do lat 80 i 90, gdy odnotowywano wyniki na poziomie 2 700 szt. papierosów na mieszkańca [GUS, 2016].

W wyniku zmian kulturowych, świadomości konsumenckiej oraz nakładania przez Państwo ograniczeń, w kwestii miejsc, w których można palić wyroby tytoniowe, zauważalnie wzrosło zainteresowanie produktami substytucyjnymi w stosunku do produktów zawierających nikotynę, np. tzw. e-papierosami. W ostatnich latach odnotowywany jest stały wzrost zainteresowania papierosami elektronicznymi, a od 55% do 66% konsumentów przynajmniej się do korzystania z obu wyrobów tytoniowych [IERiGŻ, 2016].

3. Udział w PKB

Uprawa tytoniu ze względu na swą specyfikę oraz obostrzenia prawne, nie jest znaczącą częścią polskiego rolnictwa. Mimo tego w roku 2016 wartość zbiorów tytoniu wyniosła 280,6 mln zł przy średnich cenach skupu na poziomie 9,7 zł za kilogram tytoniu Virginia oraz 6,5 zł za kilogram odmiany Barley [CASE, 2018]. Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych analizując zebrane przez siebie dane oraz oficjalne dane publikowane przez Główny Urząd Statystyczny oszacowało, iż uprawa tytoniu przyniosła w 2016 roku wartość dodaną brutto (wkład w gospodarkę krajową) na poziomie 105 mln zł. To samo centrum podało estymacji wartość legalnego rynku wyrobów tytoniowych oraz saldo handlu zagranicznego. Z przedstawianych danych wynika, iż w 2016 roku wartość produkcji wyrobów tytoniowych w Polsce wyniosła 33-35 mld zł. Z szacunków Głównego Urzędu Statystycznego, udział przemysłu tytoniowego w 2015 roku stanowił 0,6% ogólnej produkcji całego krajowego przemysłu [GUS, 2017c]. Nieznacznie większy był wkład przemysłu tytoniowego do wartości dodanej brutto produkcji przemysłowej ogółem (mierze wkładu w gospodarkę) i wynosił 1,1% [GUS, 2017b].

W ostatnich latach odnotowywane są znaczne wzrosty nakładów inwestycyjnych w sektorze produkcji wyrobów tytoniowych, z 260,7 mln zł w 2005 roku do 887,3 mln w roku 2015 [GUS, 2017b]. Mimo aż tak dużego poziomu inwestycji, wciąż otwierane są nowe zakłady produkcyjne, a już istniejące, rozbudowywane bądź poddawane modernizacji. W czerwcu 2017 roku w Gostkowie pod Łodzią firma JTI otworzyła zakład produkcyjny o powierzchni 70 000m² z 30 liniami, które będą produkować i pakować tytoń do palenia w ilościach odpowiadających 30 mld sztuk papierosów rocznie. Wartość nowo otwartej fabryki wynosi 200 mln dolarów, tym samym poziom inwestycji spółki w Polsce na przełomie lat 2007-2017 przekroczył 700 mln dolarów [www 2]. Szereg inwestycji podmiotów zagranicznych, czynionych

w Naszym kraju, jest działaniem w pełni uzasadnionym i ma swoje oparcie w kilku podstawowych czynnikach, podnoszących Naszą konkurencyjność:

- dogodne położenie geograficzne – bliskość dużych rynków zbytu
- wykwalifikowana siła robocza
- wysoka jakość pracy
- konkurencyjne koszty pracy w stosunku do krajów Zachodnich

Stały napływ kapitału oraz nowych technologii sprawił, że przemysł przetwórstwa tytoniu stoi obecnie na bardzo wysokim poziomie jakościowym oraz technologicznym. Dodatkowo kolejne inwestycje wpisują się w obecny trend relokacji produkcji do krajów Europy Środkowej oraz Wschodniej. Współcześnie Polska stała się największym producentem gotowych wyrobów tytoniowych w postaci papierosów oraz tytoniu do palenia w UE, a w Naszym kraju zlokalizowanych jest 6 z 31 fabryk, działających na terenie Europy [www 3], m.in. w Krakowie, Poznaniu, Starym Gostkowie pod Łodzią oraz Augustowie. Należą one do czterech czołowych producentów wyrobów tytoniowych, tzn. Philip Morris Polska, British American Tobacco Polska, Japan Tobacco International oraz Imperial Tobacco Polska i odpowiadają za 99% polskiej produkcji. Co roku z ich taśm schodzi ok. 150 mld szt. papierosów i ok. 35 tys. ton tytoniu, z czego 2/3 przeznaczane jest na eksport [www 4].

4. Dochody podatkowe Państwa

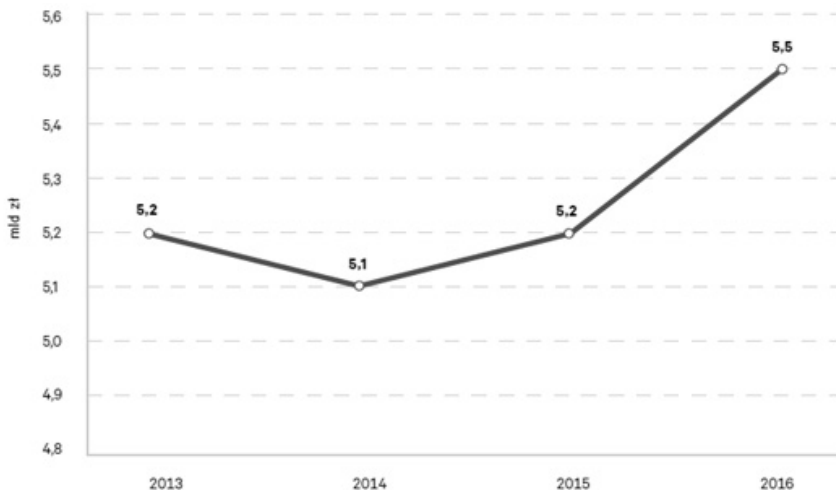
Pozycja w budżecie Państwa związana z produkcją oraz spożyciem wyrobów tytoniowych stanowi istotny element wpływów do Państwowej kasy. Konsumpcja wyrobów tytoniowych zasila budżet poprzez przychody z akcyzy oraz VAT, a produkcja dzięki wpływom z CIT oraz PIT. Po dokładnym zbadaniu struktury ceny paczki papierosów okazuje się, że w średniej ważonej cenie produktu, podatki konsumpcyjne stanowią ok. 80,5% jej wartości, a największy udział w niej ma akcyza. Taka struktura cenowa wpływa bezpośrednio na przychody budżetu Państwa, które w 2016 roku z tytułu akcyzy od wyrobów tytoniowych wyniosły 18,46 mld zł i odpowiadały za 28% ogólnych przychodów z podatku akcyzowego, czym ustępowały jedynie wpływom z tego tytułu od paliw silnikowych. W latach 2008 – 2012 przychody z akcyzy od wyrobów tytoniowych odnotowywały stałe wzrosty, ale nie były one spowodowane zwiększeniem konsumpcji, a rosnącą stawką podatku na te wyroby, czego bezpośrednim pokłosiem był wzrost szarej strefy. Zmiany w poziomach akcyzy wynikały z przygotowanych przez Komisję Europejską

regulacji i obowiązku dostosowania Naszych stawek do ogólnowspólnotowych. Dyrektywy Unii Europejskiej:

- dyrektywa Rady 92/84/EWG z dnia 19 października 1992 r.,
- dyrektywa Rady 2011/64/UE z dnia 21 czerwca 2011 r.,
- dyrektywa Rady 2003/96/WE

nałożyły na Polskę obowiązek podniesienia podatku akcyzowego do minimum 90 Euro za każde 1000 szt. papierosów. Choć zawarto w regulacjach 7 letni okres dochodzenia do minimalnego poziomu wymaganego dyrektywami, to Polska mając czas do 2018 roku, osiągnęła go już w roku 2014, czym spowodowała nagłe i znaczące podwyżki cen wyrobów tytoniowych.

Budżet Państwa czerpie przychody nie tylko z podatku akcyzowego, ale również z podatku od towarów i usług (VAT), który jest drugim największym źródłem przychodów budżetu związanym z wyrobami tytoniowymi. Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych w związku z brakiem oficjalnych danych, w kwestii dochodów podatkowych z VAT na wyroby tytoniowe, postanowiło oszacować je we własnym zakresie. Wykorzystano do tego część kwotową oraz część ad valorem stawki podatku akcyzowego na wyroby tytoniowe, dane dot. dochodów budżetu państwa związanych z akcyzą na papierosy oraz średnią cenę paczki papierosów. Po analizie zebranych danych oszacowano przybliżone wpływy z VATu na papierosy dla lat 2013-2016. Według wyliczeń CASE wpływy w analizowanym okresie wynosiły od 5,2 mld zł do 5,5 mld z niewielkim spadkiem do 5,1 mld w roku 2014.

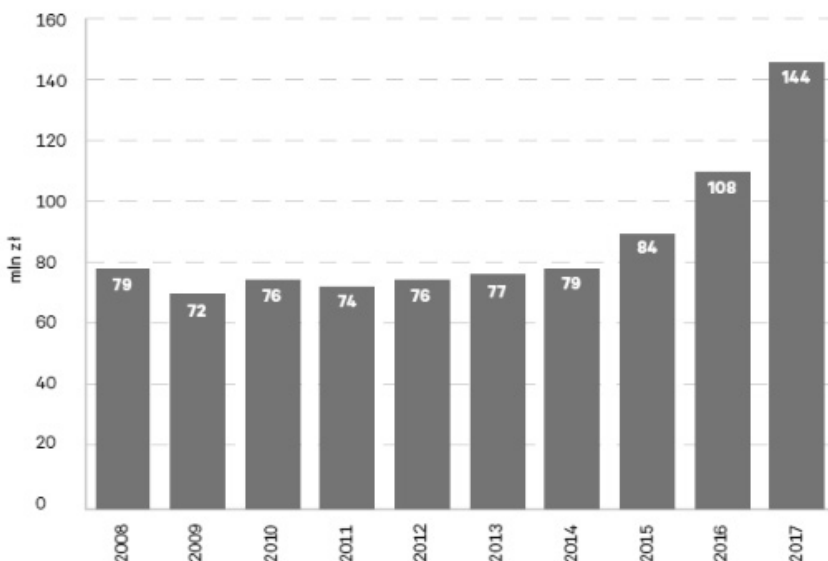

Wykres 5. Wpływy do budżetu z VAT na wyroby tytoniowe w latach 2013-2016

Źródło: CASE [2017, s. 44]

W 2016 roku dochody z akcyzy oraz podatku VAT na wyroby tytoniowe stanowiły 7,6% ogólnych dochodów budżetu państwa oraz 8,9% całościowych dochodów podatkowych [www 5]. Jest to bez wątpienia znacząca pozycja przychodowa i dlatego tak wielką wagę przywiązuje się do uszczelnienia systemu w kwestii akcyzy i podatku VAT oraz do zniwelowania szarej strefy.

Podobnie jak w przypadku wpływów z VAT od wyrobów tytoniowych, tak i w kwestii wpływów do budżetu z tytułu PIT odprowadzanego przez pracowników branży tytoniowej, nie są one podawane w żadnych oficjalnych źródłach. Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych wykorzystując dane dot. liczby pracowników, zatrudnionych na konkretnych etapach produkcji oraz dane o średnich wynagrodzeniach w sektorze, oszacowało dochody podatkowe budżetu państwa z tytułu PIT w latach 2009-2016. W samym tylko roku 2016 budżet wzbogacił się z tego tytułu o 123,7 mln zł. Najwięcej do budżetu odprowadzili pracownicy produkcji – 108,4 mln zł, następnie pracownicy zatrudnieni w dystrybucji i handlu wyrobami tytoniowymi – 10,5 mln zł, a najmniej wpływów wygenerowała praca plantatorów – 4,8 mln zł. Wpływy z tytułu podatku PIT od osób fizycznych rosły praktycznie regularnie w całym analizowanym okresie, a prognozy zakładają dalszy ich wzrost w roku 2017 do 144 mln zł [CASE, 2018, s. 45].

Wykres 6. Wpływy do budżetu z Podatku PIT od pracowników przemysłu tytoniowego w latach 2008-2016 oraz prognoza na 2017 rok

Źródło CASE [2017, s. 46]

Szara strefa

W ostatnim okresie, do roku 2016, zauważalna była tendencja spadkowa legalnej sprzedaży tradycyjnych wyrobów tytoniowych. Powodowały ją zmiany zachowań konsumenckich (nastawienie na zdrowy tryb życia), rozpowszechnienie dóbr komplementarnych (e-papierosów), ale również przejście części konsumentów do szarej strefy w związku z ciągłym wzrostem cen wyrobów tytoniowych [IBnGR; 2013]. Według danych i wyliczeń przekazywanych przez niezależne podmioty badawcze, szara strefa wyrobów tytoniowych rozwijała się w Polsce w latach 2006 – 2013, nader dynamicznie, by w samym 2013 roku osiągnąć poziom 25% rynku [Pracodawcy RP, 2014]. Te dane potwierdza Polityka Insight dodając jednocześnie, iż wielkość szarej strefy wynosiła od 13 do 15 mld szt. papierosów [PI, 2016]. Są to wymierne straty dla budżetu oraz całej gospodarki, dlatego podjęto stanowcze kroki, w celu nie tylko wyhamowania dynamiki rozwoju zjawiska, ale również jego znacznego ograniczenia. Tylko w latach 2016-2017 samo Centralne Biuro Śledcze Policji zlikwidowało 38 fabryk produkujących papierosy oraz ujawniło 66 miejsc, w których produkowano krajankę tytoniową. W przeciągu tych dwóch lat zabezpieczono:

- 368 844 090 szt. papierosów,
- 564 975 kg krajanki tytoniowej,
- 72 572 litrów spirytusu.

W toku dalszych czynności przekazano innym jednostkom Policji oraz innym służbom sprawy, w których zabezpieczonych dodatkowo zostało 233 501 878 szt. papierosów, 294 401 kg krajanki tytoniowej oraz 61 496 litrów spirytusu [CBŚP, 2018, s. 7].

Głównym źródłem pochodzenia nielegalnego tytoniu oraz papierosów na obszarze Rzeczypospolitej jest ich nielegalna produkcja na terenie naszego kraju oraz przemyt. Ze względu na swoje centralne położenie oraz graniczenie z krajami byłego bloku wschodniego, Polska jest jednym z głównych szlaków przemytu papierosów. Tym trudniej jest zwalczać ten proceder, iż wschodnia granica kraju jest jednocześnie najdłuższą lądową granicą Unii Europejskiej. Państwami, z których głównie pochodzą nielegalne papierosy są: Ukraina, Mołdawia, Rosja oraz Białoruś, na terenie której istnieją fabryki specjalizujące się w produkcji papierosów z przeznaczeniem do przemytu oraz ominięcia systemu fiskalnego danego kraju – tzw. *illicit white*. Perturbacje polityczne ostatnich lat na terenie Ukrainy oraz związane z tym bardzo mocne osłabienie hrywny sprawiły, iż przemyt wyrobów tytoniowych z tego kierunku Europy

stał się bardzo intratnym zajęciem, co zachęca do prób nielegalnego wwiezienia na teren RP papierosów bez polskich znaków akcyzowych, już nie tylko zorganizowane grupy przestępcze, ale zwykłych mieszkańców Ukrainy. Również w likwidowanych przez polskie służby nielegalnych fabrykach, zlokalizowanych na terenie naszego kraju, w większości zatrzymywani są obywatele Ukrainy, pracujący w nich bezpośrednio przy taśmach produkcyjnych.

Do wzrostu szarej strefy przyczyniła się sama Unia Europejska wydając dyrektywy nakazujące podniesienie stawek akcyzy oraz nadgorliwe ich wykonanie, w latach 2010 – 2014 przez polskie Ministerstwo Finansów, które nie wykorzystując do końca okresu na dochodzenie do pełnych stawek, skoro i tak w krótkim czasie osiągnęło zamierzony pułap, czego efektem był znaczny wzrost finalnych cen wyrobów tytoniowych. Polska Organizacja Handlu i Dystrybucji podała, iż w latach 2010 – 2014 kumulatywny wzrost akcyzy wyniósł 45%, powodując zmniejszanie się legalnego rynku obrotu wyrobami tytoniowymi o ok. 10% rocznie [CASE, 2018, s. 56]. O istnieniu związku przyczynowo-skutkowego, pomiędzy wysokością stawki akcyzy, a wielkością i wzrostem szarej strefy, świadczy chociażby spadek wpływów z akcyzy w latach 2013 – 2015 i ich ponowny wzrost w roku 2016, po ogłoszeniu rok wcześniej moratorium na podwyżkę akcyzy. W najbliższej przyszłości mają zostać wprowadzone kolejne ograniczenia w handlu wyrobami tytoniowymi, a zmiana ma dotyczyć nałożonego przez UE zakazu sprzedaży papierosów aromatyzowanych. Od 2020 roku w Polsce niemożliwa będzie sprzedaż papierosów mentolowych, których deklarowana konsumpcja sięga obecnie ok. 20% [www 6]. Może to spowodować kolejny spadek wpływów do budżetu oraz wzrost szarej strefy, gdyż część konsumentów nie godząc się z nowymi przepisami, będzie zaopatrywać się w wyroby tytoniowe z nielegalnych źródeł.

W opinii przedstawicieli branży tytoniowej, w celu realnej walki z szarą strefą niezbędny jest szereg działań, począwszy od długoterminowej i przewidywalnej polityki akcyzowej, poprzez działania systemowe takie, jak stworzenie obowiązkowego rejestru plantatorów tytoniu, systemu monitorującego przemieszczanie się suszu tytoniowego w obrębie kraju, po wzmożone działania kontrolne i zwiększenie efektywności odpowiednich służb. [PI, 2016].

Duży krok w walce z szarą strefą produkcji oraz obrotu tytoniem zrobiono w marcu 2017 roku, gdy wprowadzono ustawę o *Systemie monitorowania drogowego przewozu towarów* (Dz.U. 2017 poz. 708), która nałożyła obowiązek rejestrowania oraz monitoringu drogowego określonej grupy towarów, w tym suszu tytoniowego. Określa również bezpośrednio podmioty, zobowią-

zane do wypełniania tego obowiązku, do których zaliczono podmiot wysyłający, podmiot odbierający oraz przewoźnika. W przypadku niedopełnienia ustawowego obowiązku, legislator wprowadził kary dla uchylających się od tego obowiązku. W przypadku nielegalnego obrotu paliwami ustawa okazała się nader skuteczna i bardzo ułatwiła walkę z ich nielegalnym obrotem oraz zapewniła znaczne wpływy do budżetu. Jednocześnie, miała wymierny pozytywny wpływ na sprzedaż paliw z polskich rafinerii, co również nie pozostało obojętne dla ich kondycji finansowej. W przypadku branży tytoniowej trzeba mieć nadzieję, że wprowadzane oraz proponowane rozwiązania staną się skutecznym orężem w rękach służb kontrolnych i pozwolą na efektywną walkę z przemytem oraz nielegalną produkcją wyrobów tytoniowych.

Podsumowanie

Branża tytoniowa, choć niewielka w skali całej gospodarki, przynosi Państwu wymierne korzyści w postaci blisko 9% ogólnych przychodów podatkowych. Głównym czynnikiem, tak wysokich wartości, są znaczne obciążenia fiskalne produktów, zawierających tytoń, sięgające ok. 80% ceny produktu. Tak wysoki poziom danin publicznych w cenie produktu, sprzyja rozwojowi szarej strefy, która w apogeum swojego rozwoju osiągnęła poziom 25% rynku, co przekładało się na konkretne straty dla budżetu oraz gospodarki. Przyczyn wzrostu nielegalnego handlu tytoniem i jego wyrobami jest kilka ale do głównych można zaliczyć znaczny i skokowy wzrost akcyzy na wyroby, zawierające tytoń oraz sytuację polityczno-gospodarczą za naszą wschodnią granicą. Podjęta w ostatnim czasie bezkompromisowa walka, wycelowana w nielegalny przemysł tytoniowy, zaczyna przynosić wymierne korzyści z postaci spadku szarej strefy oraz wzrostu przychodów do publicznej kasy. Rok 2016 był pierwszym okresem od 2012, roku kiedy Ministerstwo Finansów odnotowało wzrost przychodów z akcyzy na wyroby tytoniowe i to aż o 700 mln zł [www 7]. Obecna skala działań służb mundurowych oraz propozycje zmian w przepisach, dają nadzieję na dalsze zmniejszanie szarej strefy, z ogólną korzyścią dla budżetu państwa oraz producentów wyrobów tytoniowych obecnych na naszym rynku.

Literatura

Centralne Biuro Śledcze Policji. 2018. *Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego Policji za rok 2017*. Warszawa.

Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych. 2015. *Usprawnienie systemu opodatkowania papierosów w Polsce. Mapa drogowa finansów publicznych*. Warszawa.

Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych. 2018. *Wpływ produkcji wyrobów tytoniowych na polską gospodarkę*. Warszawa.

Ernst Adolf. 1889. "On the etymology of the word tobacco", *The American Anthropologist*. A2 (2)

Federalny Urząd Statystyczny Niemiec (Destatis), 2017, *Knapp 10% weniger Zigaretten in Deutschland produziert*, 23.05.2017.

Główny Urząd Statystyczny. 2016. *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2016*. Warszawa.

Główny Urząd Statystyczny. 2017a. *Produkcja wyrobów przemysłowych w 2016 roku*. Warszawa.

Główny Urząd Statystyczny. 2017b. *Rocznik Statystyczny Przemysłu 2016*, Warszawa.

Główny Urząd Statystyczny. 2017c. *Obroty towarowe handlu zagranicznego w 2016r.* Warszawa.

Główny Urząd Statystyczny. 2017d. *Wyniki produkcji roślinnej w 2016r.* Warszawa.

Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową. 2013. *Podatek akcyzowy w przemyśle tytoniowym – studium efektywności systemu*. Warszawa.

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy. *Rynek Wyrobów Tytoniowych. Stan i perspektywy. 2016*. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy. Agencja Rynku Rolnego. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. 2017. Informacja Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi: *Perspektywy rozwoju rynku tytoniu dla polskich rolników z uwzględnieniem: czynników wpływających na konkurencyjność (rozdrobnienie produkcji, genetyka, technologia produkcji, cykle koniunkturalne, poziom organizacji produkcji, ochrona chemiczna, czynniki zewnętrzne i wewnętrzne wpływające na konkurencyjność), konkurencyjność produkcji tytoniu na rynku wewnętrznym Unii Europejskiej*. Warszawa.

Polityka Insight. 2016. *Szara strefa wyrobów tytoniowych w Polsce. Rozmiar szkód i metody redukcji*. Warszawa.

Pracodawcy RP. 2014. *Raport. Szara strefa wyrobów tytoniowych w latach 2011 – 2014. Nowe trendy i zagrożenia*. Warszawa.

[www 1] <http://www.infor.pl/akt-prawny/DZU.2012.054.0000276,rozporzadzenie-ministra-rolnictwa-i-rozwoju-wsi-w-sprawie-rejonow-uprawy-tytoniu.html> (data pobrania 15.04.2018 r.)

[www 2] <https://www.wiadomoscihandlowe.pl/artykuly/japan-tobacco-international-otwiera-nowa-fabryke-w,40497> (data pobrania 15.04.2018 r.)

[www 3] <http://www.kspt.org.pl/> (data pobrania 17.04.2018)

[www 4] <https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artukul/wyroby-tytoniowe-papierosy,233,0,2389737.html> (data pobrania 17.04.2018)

[www 5] <https://wpolityce.pl/polityka/375860-case-branza-tytoniowa-przynosi-do-budzetu-panstwa-24-mln-zl> (data pobrania 18.04.2018)

[www 6] <http://natemat.pl/180931,palaczu-3-najwazniejsze-przepisy-z-nowej-ustawy-tytoniowej> (dostęp 18.04.2018)

[www 7] <https://www.pb.pl/kierowcy-i-palacze-pomogli-budzetowi-860323> (data pobrania 20.04.2018)